Lundateologer på 1930-talet

Den som studerade teologi i början av 1930-talet i Lund mötte en fakultet med lysande begåvningar: Erling Eidem, Gustaf Aulén, Johannes Lindblom, Yngve Brilioth, Anders Nygren, Hjalmar Holmquist och Efraim Briem. Det finns starka skäl att tala om "den stora faktulteten". *Eidem* utnämndes redan i december 1931 till ärkebiskop efter Nathan Söderblom. Jag minns studentkårens uppvaktning för honom och hans avskedsföreläsning, i vilken han bl. a. yttrade, att han ansåg Nya Testamentet vara universitetets viktigaste ämne. Hans kollega i exegetik *Johannes Lindblom,* sedermera rector magnificus, hade 1930 kommit från en professur i Åbo. Utan tvivel är han en av de yppersta exegetiska föreläsare universitetet någonsin haft. Det var med största intresse, man under hans ledning tog itu med Bibelns grundspråk. Månget välkänt bibelord fick en pregnantare innebörd.

Eidems efterträdare *Hugo Odeberg* är en utomordentlig språkbegåvning. Einar Löfstedt lär ha sagt, att Odeberg var universitetets största språkgeni på sin tid. Jag har ett vackert minne av Odeberg. Någon dag, efter det att jag tenterat skriftligt i Novum, gick jag hem till professorn för att höra efter resultatet. Det var omkr. kl. 17. Odeberg mötte mig i tamburen. Han höll tydligen på att äta. Jag fick omedelbart följa med honom till hans arbetsrum. Han satte sig att rätta skrivningen och sade sedan: "Det är klart, att skrivningen är godkänd, men kandidaten hade kanske väntat sig mer". Jag var belåten med resultatet. Det är inte vilken professor som helst som tar emot en student på det sättet.

Nygren, Aulén och *Brilioth* är internationellt kända. Om Nygren kan man helt instämma i vad en kulturredaktör en gång skrev: "Han åtnjöt ett kolossalt anseende för skarpsinne. Jag kände honom något som föreläsare och författare och beundrade hans diktion, hans framställningskonst, hans filosofiska prosa, som tycktes mig vara en uppenbarelse av den intellektuella klarhetens egen genius". Aulén, nu 88 år, tycks förfoga över häpnadsväckande obrutna krafter. För två år sedan utgav han "Dramat och symbolerna". Av särskilt intresse i denna bok är hans fina analyser av Pär Lagerkvist, Harry Martinson och Hjalmar Gullberg.

Brilioth var kompetent till tre professurer :profan historia, kyrkohistoria och praktisk teologi. Han var en utomordentlig kännare av engelskt fromhetsliv. I en fin minnesruna över Brilioth erinrar Hilmer

Wentz om att med 1930-talet en ny tid bröt in: den ensidiga tyskorienteringen fick ge vika för kontakt med engelskt kyrkliv. Han erinrar om en liten humoristisk episod från en tillställning i Kristliga Studentförbundet i Lund: på scenen uppträder en s. k. stadenerstudent, som går och läser närsynt på de uppsatta tillkännagivandena om professorernas föreläsningar. Han säger: "Domprosten Brilioth föreläser om engelska domprostar". Jag kan meddela, att det var undertecknad, som den gången spelade stadenerstudent i spexet, som f. ö. gjorde succé.

Brilioth hörde inte till de pratsamma människorna. "Mer korthuggna telefonsamtal har jag aldrig varit med om", skriver Olle Nystedt i sina memoarer. Och det är så sant. Brilioth ägde inte umgängelsens nådegåva som sina företrädare Edgar Reuterskiöld och Sam Stadener. Jag minns, när studenter bar Reuterskiöld på sina axlar. Man har svårt att tänka sig sådan hänförelse för Brilioth. Han var inbunden och kärv, och få kom honom nära. Jag erinrar mig en teologträff i Växjö sommaren 1938. Brilioth hade nyss tillträtt sitt episkopat. Vid ett samkväm deltog en av mina lärare, den lärde lektorn och boströmianen Karl Pira. Brilioth frågade då Pira, vad som menas med historiker och fick ett långt och uttömmande svar. Brilioth invände: "Jag kan säga det mycket kortare" och gjorde det också. Pira förklarade omedelbart, att de båda menat samma sak. "Jag är glad, att jag inte är någon filosof", fortsatte Brilioth. Pira replikerade: "Ja, de stora filosoferna har ofta varit stora teologer" och hänvisade med rätta till skolastiken. Brilioth mulnade och yttrade inte ett ord. Det blev en tråkig stämning den kvällen. Vi tyckte alla, att Brilioth dragit det kortaste strået. Någon större humorist var han då inte.

Professor i religionshistoria eller, såsom ämnet då hette, teologisk encyklopedi och teologiska prenotioner var *Efraim Briem*. Liksom sin företrädare Edvard Lehmann var Briem en mycket produktiv författare och oerhört mångsidig i sitt ämnesval. Han ägnade sig åt den babylonisk-assyriska religionshistorien, utgav studier över mysterier och mysteriesamfund (f. ö. tillägnade amiral Lindman på dennes 70-årsdag). Han behandlade gärna moderna riktningar, t. ex. pingströrelsen, spiritismen och Jehovas vittnen. Han fängslades av antisemitismens problem och religionen i Sovjet. Fördelen med Briems böcker är, att de kan läsas och studeras av vem som helst, som har intresse av religionens fängslande värld. Han har gjort kristendomsundervisningen en mycket stor tjänst. Briem har kallats "citeringskonstens mästare".

Briem var en av sin tids främsta populärföreläsare. I radio och i föreläsningskatedrar blev han en känd gestalt. Det kan nämnas, att när han 1928 blev professor hade han redan det första tusentalet föreläsningar bakom sig. Hur många han hållit vid sin bortgång 1946, är väl omöjligt att säga. Själv blev jag så fångad av Briems undervisning, att jag flera

terminer bevistade hans föreläsningar och seminarieövningar. Jag minns, att vi en dag fick ett celebert besök. Strax efter föreläsningens början inträdde dåvarande ecklesiastikministern Arthur Engberg, åtföljd av statssekreteraren Börje Knös. Briem höll på med helvetesföreställningar i indiska religioner. Han skiftade färg ett ögonblick men fortsatte sedan obehindrat. Nästa föreläsning kom en av studenterna någon minut försent, varvid Briem kommenterade: "Jaså, jag trodde det kom ett statsråd i dag också".

Briem var en sällskapsmänniska som få. Han ägde en älskvärd, erövrande charm. Med rätta har det sagts,att han "öppen, fördomsfri och generös knöt förbindelse med furstehus och banvaktsstugor, och han vann vänner överallt".

Professor i kyrkohistoria var *Hjalmar Holmquist*. Då han fyllde 65 år, skrev Yngve Brilioth: "Som ingen annan har Holmquist lärt det svenska folket, att kyrkohistoria är ett fängslande ämne". Omdömet torde stå sig. Liksom Briem förstod Holmquist att popularisera sitt ämne. Han utgav förträffliga läroböcker. Han behärskade väldig litteratur. Man behöver bara studera litteraturförteckningen i de tre delarna av hans allmänna kyrkohistoria för att få bevis därpå. I Nordisk familjeboks 2 och 3 upplagor finns över c:a 550 artiklar av Holmquists hand. Han förmådde ge färg och dramatik över sin framställning, såväl muntligt som skriftligt. Man lyssnade med spänning på denne lysande föreläsare. För min egen del minns jag särskilt hans framträdande vid Gustaf II Adolfsjubileet den 6 november 1932, då han talade från universitetets balkong. Hans röst var välskolad med ansats till en smula läspning.

På seminarieövningarna gav han gärna oss i uppgift att söka tolka äldre tiders protokoll och handlingar i gamla arkiv. "Ingen vet, vad en sådan som jag kan göra av det hela", framhöll han gärna. Våra avskrifter blev således små bidrag till den kyrkohistoriska forskningen.

Holmquist var mild som tentator, i varje fall för betyget godkänd. Han nöjde sig med en minimikurs. Det berättades på min tid om ett förhör, som gick så dåligt, att Holmquist blev tveksam om godkännandet. Kandidaten i fråga lär då ha sagt: "Får jag räkna upp påvarna?" På så sätt klarade han sig.

Från föreläsningarna erinrar jag mig ett besök av universitetskanslern Ernst Trygger. Holmquist kände sig en smula nervös, och det stockade sig i halsen på honom. Vid nästa föreläsning yttrade han: "I dag kan vi ta det litet lugnare".

Holmquist var flera gånger medlem av kyrkomötet. Han brukade på Teologiska föreningen berätta om de olika ärendena. Han gav goda karakteristiker av mötets olika personer. Jag kommer särskilt ihåg hans skildring av 1934 års kyrkomöte, där 1917 års Bibelöversättning debatterats och blivit föremål för ett fränt angrepp av professor H. S. Nyberg,

vilken yttrat, att man vid läsningen av Bibeln ofta kände en fläkt av salig John Chronschough.

Hjalmar Holmquist var en rikt fasetterad personlighet. Han var expert på fruktodling och kände till mycket om sport och idrottsrekord. Från ett besök i Finland visade han en gång ett foto, där han syntes tillsammans med Nurmi.

Mot slutet av 1930-talet återbördades *Ernst Newman* till Lund som t. f. professor i praktisk teologi och sedermera som domprost. Tidigare hade han verkat som professor i kyrkohistoria i Åbo. Ingen, som haft förmånen att träffa Ernst Newman, kan glömma honom. Liksom Briem hade han oerhört lätt att samarbeta med människor. Som själasörjare kom Newman att betyda mycket för många, inte minst studenter. Om honom gäller i hög grad uttrycket: "Välsignad och till välsignelse". Genom smärtsam erfarenhet fick han sin syn på lidandets problem fördjupad. Han miste sin ende son och skrev om honom en underbar bok: "Alvar. Glimtar från ett barns liv och död". Den borde alla läsa. Newman kunde konsten att vinna människor. Den som såg honom på Frivilligkårens sommarmöten märkte, vilken vän de unga hade i honom. Vi behöver i dagens läge många teologer av hans typ. Det är så sant, som det sagts om honom: "Hans skratt var som en porlande vårbäck, hans sinne rent som fjälluft och hans vänskap som det pura guldet".

Hjalmar Holmquist har karakteriserat Newman som en av de främsta kännarna av 1800-talets kyrkohistoria. Newman förvärvade docentur genom en avhandling om "Nordskånska väckelserörelser", vilket arbete torde var den första egentliga undersökningen i svensk provinskyrkohistoria. I detta arbete kommer till synes de drag, som var utmärkande för Newmans vetenskap: det fina spårsinnet, den grundliga arkivinventeringen, rikedomen på uppslag och idéer. Newman var dessutom en mästare i framställningskonst. Han hade oerhört lätt för att både tala och skriva. Hans stil firar lysande triumfer i samlingen "Svenskt och angloamerikanskt", där han behandlar John Bunyan, Henric Schartau, Peter Lorenz Sellergren och många andra andens stormän.

Newman nådde tre biskopsförslag: i Växjö, Luleå och Lund. Han hade blivit en prydnad för sin stol, om han utnämnts. I Växjö stift önskade många honom. Man kan beklaga, att han icke nådde episkopatet. Men man kan också trösta sig med att han fick göra en lika stor insats som många av dem, som förlänats kåpa och kräkla.

Theodor Cronqvist.